

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет
внутрішніх справ

М. А. Садиков

ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Навчальний посібник

Харків 2011

УДК 330.8(075.8)

ББК 65.02я73

С 14

Рецензенти:

А. В. Гриньов – д-р екон. наук, проф., зав. кафедри міжнар. економіки Харківського національного автомобільно-дорожнього технічного університету ;

В. Я. Вовк – канд. екон. наук, доц., зав. кафедри фінансів та кредиту навчально-наукового інституту права, економіки та соціології Харківського національного університету внутрішніх справ

Затверджено Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ,
протокол № 2 від 26.02.2010

Садиков М. А.

С 14 Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. / М. А. Садиков ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2011. – 212 с.

У навчальному посібнику коротко розкрито комплекс питань з історії економіки та економічної думки. У стислій формі автор намагався досягти рівня широких узагальнень в інтересах якомога більш глибокого розуміння сутності давніх і сучасних економічних процесів і теорій.

Для студентів і курсантів Харківського національного університету внутрішніх справ.

УДК 330.8(075.8)
ББК 65.02я73

Навчальне видання

САДИКОВ Мурат Абдикасович

**ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ
ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ**

Навчальний посібник

Редагування С. М. Гук

Комп'ютерне верстання А. О. Зозуля, С. М. Гук

Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 12,32. Обл.-вид. арк. 8,92. Тираж 90 пр. Зам. № 2010-12.

Видавець і виготовлювач –

Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.

© Садиков М. А., 2011

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
------------------------	----------

Тема 1. ПРЕДМЕТ І МЕТОД ІСТОРІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.....	9
--	----------

1.1. НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ ІСТОРІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ВЧЕНЬ	9
1.2. ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ВЧЕНЬ.....	10
1.3. МЕТОДИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ	11
<i>Література</i>	13
<i>Питання для самоконтролю</i>	13
<i>Теми рефератів</i>	13
<i>Тестові завдання</i>	13

Тема 2. ГОСПОДАРСТВО ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЙОГО ЕВОЛЮЦІЯ НА ЕТАПІ РАННІХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ	15
---	-----------

2.1. ОСНОВНІ ЕТАПИ ГОСПОДАРСЬКОЇ ЕВОЛЮЦІЇ ПЕРВІСНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА	15
2.2. ПЕРШІЙ ПОДІЛ ПРАЦІ ТА ПЕРЕХІД ВІД ПРИВЛАСНЮЮЧОГО ГОСПОДАРСТВА ДО ВІДТВОРЮВАЛЬНОГО. НЕОЛІТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ	16
2.3. ВИНИКНЕННЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА, СКОТАРСТВА, ЗАРОДЖЕННЯ РЕМЕСЕЛ	17
2.4. ВИНИКНЕННЯ ПЕРШИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ. ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА ЕКОНОМІКИ, ОСНОВНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ТА РЕМІСНИЦТВІ	18
<i>Література</i>	20
<i>Питання для самоконтролю</i>	20
<i>Теми рефератів</i>	20
<i>Тестові завдання</i>	21

Тема 3. ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРСЬКОГО РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ ПЕРІОДУ ФОРМУВАННЯ СВІТОВИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙ (VIII ст. до н. е. – V ст. н. е.)	22
---	-----------

3.1. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЖИТТЯ І ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ	22
3.2. ДЕЯКІ ДЖЕРЕЛА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ (КИТАЙ, ІНДІЯ).....	23
3.3. ЕКОНОМІКА І ЕКОНОМІЧНА ДУМКА АНТИЧНОГО СВІТУ	25
<i>Література</i>	31
<i>Питання для самоконтролю</i>	31
<i>Теми рефератів</i>	32

Тестові завдання.....	32
Тема 4. ГОСПОДАРСТВО ТА ЕКОНОМІЧНА ДУМКА У ЄВРОПІ В ПЕРІОД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ (V–XV ст.).....	34
4.1. Розвиток феодалного господарства	34
4.2. Загальні риси феодалного господарства.....	35
4.3. Особливі риси феодалного господарства.....	36
4.4. Розвиток економічної думки у XV–XVI ст.: меркантилізм ...	38
Література	40
Питання для самоконтролю.....	40
Теми рефератів.....	40
Тестові завдання.....	41
Тема 5. ФОРМУВАННЯ ПЕРЕДУМОВ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ (XVI – ПЕРША ПОЛОВИНА XVII ст.)	43
5.1. Розвиток капіталістичного способу виробництва	43
5.2. Теорія походження національного багатства	44
Література	46
Питання для самоконтролю.....	46
Теми рефератів.....	46
Тестові завдання.....	46
Тема 6. РОЗВИТОК РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА У ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ (ДРУГА ПОЛОВИНА XVII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX ст.)	48
6.1. Історичні умови розвитку різних економічних шкіл.....	48
6.2. Історія походження теорії вартості.....	49
6.3. Трудова теорія вартості.....	50
6.4. Історія походження фізіократичної теорії та погляди її представників.....	51
6.5. Погляди представників класичної школи політекономії	52
Література	63
Питання для самоконтролю.....	63
Теми рефератів.....	64
Тестові завдання.....	64
Тема 7. РИНКОВЕ ГОСПОДАРСТВО ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН У ПЕРІОД МОНОПОЛІСТИЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XX ст.).....	69
7.1. Виникнення і розвиток історичної школи Німеччини як напряму економічної думки.....	70

7.2. Представники нової німецької історичної школи кінця ХІХ – початку ХХ ст.	74
7.3. Особливості європейського економічного життя кінця ХІХ – початку ХХ ст.	76
7.4. Виникнення і розвиток теорії маржиналізму	78
7.5. Математична школа у рамках маржиналізму	82
7.6. Неокласична школа економічної думки	85
<i>Література</i>	88
<i>Питання для самоконтролю</i>	88
<i>Теми рефератів</i>	89
<i>Тестові завдання</i>	89

Тема 8. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)..... 91

8.1. Промисловий переворот на українських землях та індустріалізація	92
8.2. Особливості промислового розвитку початку ХХ ст. на сході та заході України	93
8.3. Реформи другої половини ХІХ – початку ХХ ст. та нова ідеологія розвитку суспільства	95
8.4. Економічна думка в Україні (ХІХ – початок ХХ ст.). Основні напрями розвитку економічних досліджень в Україні..	98
<i>Література</i>	102
<i>Питання для самоконтролю</i>	102
<i>Теми рефератів</i>	103
<i>Тестові завдання</i>	103

Тема 9. ГОСПОДАРСТВО ТА ЕКОНОМІЧНА ДУМКА В ПЕРІОД ДЕРЖАВНО-МОНОПОЛІСТИЧНОГО РОЗВИТКУ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН ЄВРОПИ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ ст.) 104

9.1. Особливості економічного розвитку провідних країн світу в роки Першої світової війни та після її завершення	104
9.2. Розвиток економічної думки в рамках інституціоналізму	106
9.3. Виникнення кейнсіанства	111
9.4. Розвиток неокласичної економічної думки до Другої світової війни	117
<i>Література</i>	122
<i>Питання для самоконтролю</i>	122
<i>Теми рефератів</i>	122
<i>Тестові завдання</i>	122

Тема 10. РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІК КРАЇН ЄВРОПИ В СИСТЕМІ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. 125

10.1. Економічні наслідки Другої світової війни та особливості розвитку економіки та економічної думки країн Заходу	125
10.2. Теоретичні розробки інституціоналістів і неоінституціоналістів другої половини ХХ ст.	128
10.3. Неокейнсіанські та посткейнсіанські економічні вчення	135
10.4. Неоліберальні та монетаристські концепції	140
10.5. Синтетична концепція П. Самуельсона	150
<i>Література</i>	152
<i>Питання для самоконтролю</i>	152
<i>Теми рефератів</i>	152
<i>Тестові завдання</i>	153

Тема 11. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ НА ЕТАПІ ІНФОРМАЦІЙНО- ТЕХНОЛОГІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ ст.) 155

11.1. Економічні зміни в провідних країнах світу у 1970–1980-х роках	155
11.2. Економічні розробки в рамках теорії пропозиції	158
11.3. Погляди представників теорії раціональних очікувань	160
11.4. Неоінституціоналізм і нові інституціональні теорії	164
<i>Література</i>	174
<i>Питання для самоконтролю</i>	174
<i>Теми рефератів</i>	174
<i>Тестові завдання</i>	175

Тема 12. ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В УМОВАХ РАДЯНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ..... 177

12.1. Економічний розвиток України в умовах встановлення «диктатури пролетаріату» і НЕПУ	177
12.2. ПЕРІОД ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ТА КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ в економічній історії України	180
12.3. Розвиток господарства України після Другої світової війни. «Хрущовська відлига»	181
12.4. Економічна реформа 1965 р. і подальший розвиток господарства України	183
12.5. Економічний розвиток України у 70-х – першій половині 80-х рр.	185

<i>Література</i>	186
<i>Питання для самоконтролю</i>	186
<i>Теми рефератів</i>	186
<i>Тестові завдання</i>	186

Тема 13. ФОРМУВАННЯ ЗАСАД РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ (90-ті рр. ХХ ст.)..... 188

13.1. Трансформація економіки України на ринкових засадах	188
13.2. Становлення національної економіки України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.).....	189
13.3. Етапи приватизації та роздержавлення державного майна.....	191
13.4. Правові основи приватизації та роздержавлення в Україні	194
<i>Література</i>	198
<i>Питання для самоконтролю</i>	199
<i>Теми рефератів</i>	199
<i>Тестові завдання</i>	199

ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ З ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ»	201
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	205
Іменний показник	208
Предметний показник.....	210

ПЕРЕДМОВА

Історія економіки та економічної думки серед економічних дисциплін посідає особливе місце. Раніше у навчальних закладах вивчалась історія економічних вчень, але не так давно Міністерством освіти і науки України запропоновано об'єднати історію економіки та економічної думки і розроблено держстандарт для навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. Підготовлений навчальний посібник виконано відповідно до останніх вимог МОН України. У ньому розглядаються основні питання історії економіки та економічні думки від Стародавнього світу до сучасного етапу розвитку національної економіки України. На жаль, обмеженість годин і, відповідно, обсягу видання не дозволила належно висвітлити розвиток економіки України у пострадянський період. Сподіваємося, що цю прогалину заповнять інші історико-економічні дисципліни («Національні економіки», «Регіональна економіка», «Розміщення продуктивних сил» та ін.).

Оволодіння економічною теорією в історичному аспекті потребує знання магістрального шляху розвитку економічної думки, а історія економічних учень розглядає процес виникнення економічних категорій, концепцій, теорій, демонструє їх спадкоємність і безперервність процесу.

Вивчення історії економічних учень необхідне для розуміння й розвитку сучасних економічних теорій, оскільки дисципліна з'ясовує джерела їхнього зародження й розвитку, розкриваючи зв'язок із конкретно-історичними умовами їх появи.

Знання сучасних теорій економічної думки дозволяє краще розуміти й відповідно – формувати економічну політику підприємств, регіонів, держав, в основу якої завжди покладаються конкретні економічні теорії. Навчальний посібник виконано згідно з вимогами Болонського процесу, кожна тема супроводжується відповідними питаннями для самоконтролю, темами рефератів і тестовими завданнями. В кінці посібника вміщено список основної та додаткової рекомендованої літератури.